

edukacji oraz istotę proponowanych zmian oddają tytuły raportów: „rozumieć świat - kierować sobą”, „zrozumieć siebie - zrozumieć innych”, „uczyć się aby być”, „uczyć się bez granic”, „uczyć się przez całe życie”, „uczyć się dla zmiany i rozwoju”, „uczyć się aby żyć wspólnie”, „uczyć się aby wiedzieć”, „uczyć się, aby działać”[9]. W raportach edukacyjnych jednoznacznie podkreślono nie tylko potrzebę przewartościowania wielu pojęć lecz - co więcej - ukazano nadzieje i szanse przed którymi staje współczesna edukacja oraz przedstawiono różnego rodzaju bariery lub problemy, które zagrażają proponowanym zmianom [2]. Istotą nowej koncepcji edukacji jest uczenie się - oparte na aktywnym stosunku jednostki do świata, dzięki czemu - tj. działaniu, ćwiczeniu i refleksji - każdy człowiek ma szansę zbudować swą wielowymiarową osobowość. Opisane w raporcie Delorsa cele edukacji zostały nazwane „filarami edukacji”. Są nimi: uczyć się aby wiedzieć, uczyć się aby działać, uczyć się aby żyć wspólnie, uczyć się aby żyć. Nowoczesne kształcenie ogólne winno być zorientowane na budowanie kompetencji - aby zabezpieczać jednostki przed analfabetyzmem funkcjonalnym w życiu codziennym jak również winno być nastawione na kształtowanie autonomii jednostek - aby przygotowywać do życia zgodnego z wybranym systemem wartości [5]. Cechami nowej edukacji są m.in.: preferowanie indywidualnego wysiłku jednostki i kreatywności, kształcenie przez całe życie - ustawiczność, uwzględnianie różnych kontekstów życiowych człowieka - wielowymiarowość, ukierunkowanie na integralny rozwój społeczny - interaktywność. Misją instytucji edukacji XXI wieku jest przygotowanie każdej osoby do twórczego uczestnictwa w kulturze i cywilizacji poprzez samodoskonalenie się i wszechstronny rozwój jednostki. Tak określone zadanie obejmuje trzy komplementarne elementy: proces stawania się i bycia człowiekiem, związku człowieka ze światem zewnętrznym oraz problem jakości życia [5].

ZNACZENIE IDEI EDUKACYJNYCH DLA PROMOCJI ZDROWIA I EDUKACJI ZDROWOTNEJ

Zdrowie definiowane w kategoriach jakości okazuje się być kluczowym pojęciem nowej idei edukacji. Jest ono również centralnym pojęciem koncepcji oraz promocji zdrowia, czyniąc w ten sposób zbieżnymi idee „edukacji bez granic” ze strategią „budowania kapitału intelektualnego dla zdrowia”. „Edukacja bez granic”- zorientowana m.in. na budowanie kompetencji osobistych i cywilizacyjnych, na kształtowanie zdolności do samokształcenia i bycia kreatywnym oraz na wartości wyznaczające jakość życia w jego społecznym wymiarze - zabezpieczają ludzi przed analfabetyzmem funkcjonalnym w życiu codziennym, a zatem pozwalają na adekwatne reagowanie na zmiany czynników środowiskowych. „Budowanie kapitału intelektualnego dla zdrowia” - jest jedną ze strategii promocji zdrowia rekomendowaną przez Światową Organizację Zdrowia ukierunkowaną na rozwój potencjalnych wieloaspektowych możliwości osoby, a przez to - przygotowanie nie tylko do biologicznego przeżycia w zmieniającym się środowisku lecz także do osiągnięcia jednostkowego dobrostanu psycho- fizyczno - społecznego, tj. godnego, satysfakcjonującego, twórczego, produktywnego i długiego życia. Doświadczenia wielu krajów w kilkunastu ostatnich latach udowodniły, że tradycyjna wiedza o zdrowiu akcentująca znaczenie zapobiegania wystąpienia chorób - nie jest wystarczająca aby osiągnąć zmianę zachowań zdrowotnych ludzi. Co więcej, we wszystkich społeczeństwach istnieje jednak stałe zapotrzebowanie na „nową wiedzę o zdrowiu” - wiedzę w kontekście: nowych zagrożeń cywilizacyjnych i zachodzących przemian kulturowych, nowych sposobów diagnozowania, leczenia i podtrzymywania zdrowia. Zakres edukacji zdrowotnej powinien obejmować oprócz elementarnych informacji o zdrowiu, również rozumienie kulturowych, ekonomicznych i społecznych jego uwarunkowań, znaczenie ryzyka zachowań indywidualnych oraz znaczenie rozpowszechnienia negatywnych dla zdrowia zachowań, kształtowanie umiejętności samokontroli i samoopieki oraz radzenia sobie w zdrowiu i chorobie, umiejętności negocjacji, umiejętności pozwalających na korzystanie z usług opieki zdrowotnej (7). Nie bez znaczenia jest wykorzystanie wiedzy o sposobach potęgowania zdrowia, możliwościach zastosowania zdobyczy nauki i techniki w diagnostyce oraz leczeniu a także zmiana fatalistycznego postrzegania problemów zdrowotnych lub nadmiernego entuzjazmu wywołanego odkryciami naukowymi. Komplementarną strategią jest „budowanie kapitału społecznego”, która akcentuje pozyskiwanie nowych „partnerów dla zdrowia” - włączenie do działań na rzecz zdrowia wszystkich instytucji społecznych w celu wykorzystania środków i zasobów umożliwiających dotarcie do różnych grup odbiorców edukacji zdrowotnej. Oczekuje się, że efektem stosowania obydwu strategii będzie

m.in. rozwój społecznej odpowiedzialności za zdrowie a wskutek tego wyrównanie nierówności w zdrowiu oraz polepszenie jakości życia ludzi [6].

W wyniku ewolucji idei promocji zdrowia oraz uznania edukacji zdrowotnej za jeden z jej podstawowych i nieodzownych instrumentów działania na rzecz zdrowia ludzi, poszukuje się wciąż innowacyjnych strategii edukacyjnych - metod i podejść zwiększających skuteczność oddziaływań. Pojawiają się reinterpretacje istniejących koncepcji lub też tworzone są nowatorskie. Jedną z nich jest koncepcja „health literacy”, która intensywnie zaczęła się rozwijać z końcem lat 90 – tych XX wieku [6]. Według Kickbusch: „health literacy”- to osiągnięcie poziomu wiedzy, osobistych/ indywidualnych umiejętności oraz pewności siebie - przekonania i przeświadczenia - by podejmować działania dla polepszenia zdrowie zdrowia indywidualnego i społecznego: dokonywać zmiany indywidualnego stylu życia oraz warunków życia [8].W opracowaniach poświęconych tej nowej koncepcji podkreśla się, że termin ten oznacza coś więcej aniżeli posiadanie świadomości zdrowotnej („health awarness”) lub wiedzy zdrowotnej („health knowledge”); jest „rodzajem bardziej zaawansowanej wiedzy zdrowotnej, która jest używana – stosowana w praktyce”[10]. W promocji zdrowia jest terminem służącym do opisanego zakresu/spektrum złożonych efektów końcowych edukacji zdrowotnej oraz aktywności komunikacyjnych. Koncepcję „health literacy” można w zasadzie uznać za efekt doświadczeń edukacji zdrowotnej - ich ewaluacji oraz poszukiwań możliwości zwiększenia skuteczności tych oddziaływań, z drugiej strony - jest wyrazem edukacyjnych innowacji rewolucyjnej idei „kształcenia bez granic”. W koncepcji tej można zwłaszcza znaleźć kontynuację nowoczesnego kształcenia ogólnego, które akcentuje zwiększenie wiedzy funkcjonalnej a zmniejszenie znaczenia wiedzy encyklopedycznej, kształtowanie postaw, wartości i kompetencji wyznaczających jakość życia ludzi.

WNIOSKI

1. Należy mieć świadomość, że rozwój cywilizacyjny przyczynia się do zmiany funkcji instytucji edukacji, która winna sprostać wymaganiom nowego rynku pracy, tj. przygotować młodsze generacje do – jak się prognozuje – kilkakrotnie nawet zmienianych ról zawodowych.
2. Długi cykl życia i przewidywany dłuższy okres aktywności zawodowej ludzi w społeczeństwie opartym o wiedzę i informację – wymagają wdrożenia również do instytucji edukacji działań zorientowanych na umacnianie potencjału zdrowotnego – co również kształtuje / zmienia funkcje szkoły.
3. Spójność koncepcji edukacji bez granic z koncepcjami promocji i edukacji zdrowotnej, która wyraża się m.in. dążeniami do polepszenia jakości życia – winna przyczynić się do przygotowania każdej osoby do aktywnego życia w przekształcającym się środowisku oraz pełnienia różnych ról społecznych.
4. Oczekuje się, że realizacja przez szkołę nowych idei edukacyjnych winna zaowocować wzrostem indywidualnej wiedzy i umiejętności w zakresie umacniania potencjału zdrowia - stosowaniem jej w życiu codziennym, a w konsekwencji wzrostem jakości życia.
5. Oczekiwanie, iż formalne kształcenie przyczyni się do uwłasnowolnienia w zakresie zdrowia wynika z potencjału szkoły i możliwości zastosowania różnorodnych wsparć – informacyjnego, emocjonalnego, duchowego, społecznego i technicznego.

PIŚMIENNICTWO

1. Auleytner J.: Edukacja bez granic. Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Warszawa 2001.
2. Bogaj A.: Wyzwania i nadzieje edukacyjne w świetle międzynarodowych raportów oświatowych. Forum Oświatowe, 2000; 22, 15 – 26.
3. Cuellar J.P. (ed.): Our creative diversity. Raport of the World Commission on Culture and Development. UNESCO, 1995.
4. Dalin P., Rust V.D.: Towards schooling for the twenty first century. Cassel, London-New York 1996.
5. Delors J.: Edukacja. Jest w niej ukryty skarb. SOP, Warszawa 1996.
6. (The) Jakarta Declaration on Leading Health Promotion into the 21st Century, 4th International Conference on Health Promotion “New Players for New Era”. Jakarta, 21 – 25 July 1997.

7. Kickbusch I.: Think health: what makes the difference?. Health Promotion International, 1997, 12, 4, 265-272.
8. Kickbusch I., Nutbeam D.: Health Promotion Glossary. World Health Organization, Geneva 1998.
9. Kupisiewicz Cz.: Edukacyjne nadzieje i rozczarowania XX wieku. Forum Oświatowe, 2000, 1, 22, 5-14.
10. Nutbeam D.: Health literacy as public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. Health Promotion International, 2000, 15, 3, 259 - 267.

STRESZCZENIE

Zachodzące we współczesnym świecie przemiany kulturowe i cywilizacyjne nakładają na instytucję edukacji nowe zadania i funkcje, które mają przyczynić się do zbudowania nowego społeczeństwa opartego o wiedzę i informację. Zgodnie z założeniami, nowoczesne kształcenie ogólne winno być zorientowane m.in. na kształtowanie postaw człowieka, kompetencji oraz na wartościach wyznaczających jakość życia. Z nowymi ideami „edukacji bez granic” spójne są założenia europejskiej strategii zdrowotnej „Zdrowie 21”, koncepcji promocji zdrowia jak również edukacji zdrowotnej. Pojęciem kluczowym łączącym te koncepcje jest jakość życia o której współdecydują różne aspekty życia człowieka. Rozwój indywidualnego dobrostanu psycho-fizyczno-społecznego, jest warunkowany udziałem w działaniach na rzecz zdrowia wszystkie instytucje społecznych, dysponujących zróżnicowanymi zasobami („strategia budowania kapitału społecznego”) oraz komplementarną do niej jest „strategia budowania kapitału intelektualnego dla zdrowia”, której celem jest przygotowanie człowieka do życia w przekształcającym się środowisku poprzez wyposażenie go w stosowną wiedzę i umiejętności - budujące kompetencje osobiste oraz społeczne pozwalające na podejmowanie właściwych decyzji odnośnie zdrowia indywidualnego oraz zbiorowości w której żyją. Także koncepcja „health literacy” - efekt poszukiwań innowacyjnych strategii, metod i podejść w edukacji zdrowotnej zmierza do zbudowania funkcjonalnej wiedzy zdrowotnej, której wykładnią byłoby upelnomocnienie indywidualne i społeczne.

ABSTRACT

The new cultural and civilizational developments which take place in the contemporary world are a new challenge for the educational institutions with respect to their tasks and functions which should contribute to building the new knowledge-based society. It is assumed that modern education should be aimed at shaping human attitudes, competences and values, which define the quality of life. The new ideas of “education without frontiers” are in line with the European strategy “Health 21”, health promotion and health education concept. The key term, which links these concepts, is the idea of the quality of life depending on different aspects of human life. The development of the individual psycho-physical-social wellbeing is based on pro-health actions of various social institutions, which have different resources at their disposal (the strategy of building „social capital”). The strategy of “building intellectual capital for health” which aims at preparing an individual to live in the evolving environment by equipping him/her in the adequate knowledge and competences- empowered personal and social competences, which help in making appropriate decisions related to their individual and community life complements the „strategy of building social capital”. Moreover, the concept of “health literacy”, which is an effect of looking for innovative strategies, methods and approaches in health tends to develop the functional health, which would manifest itself in the social and individual empowerment.